

MAGANYAR, 'esguerrar, macar, espatllar', mot antic i dialectal, germà dels més generals oc. ant. *magahbar* i it. *magagnare* id., i estretament lligat amb el fr. ant. *mebaignier* 'esguerrar, mutilar', i anglonormand *mabemer* (> angl. *maim*) id., de forma més diferent i d'afinitat certament germànica; l'etimologia d'uns i altres és obscura, si bé en tot cas relacionada amb el fràncic *HAMJAN 'contundir, mutilar'; és versemblant que es tracti d'una combinació MA(N) HAMJAN del llenguatge legal dels francs amb el sentit de 'mutilar un home', que donaria l'anglonorm. *mabemer*, però la gent llatina ho alteraria en pronunciar-ho, confonent-ho amb els mots romànics *baganyar* (BARGANYAR) 'malmetre' i MACAR 'contundir' i dient-ho en les formes intermèdies *maganyar* i *ma-* 15 *baignier*. □ 1.^a doc.: S. XIV.

És un mot que tingué vida indubtable en català, ja des de l'Edat Mitjana. No fóra just de qualificar-lo de manlleu, sinó de prolongació poc densa, i menys viva, de l'àrea d'una paraula ben corrent i arrelada en oc. i it. medievals; bastant lligat als fets del món medieval, el verb s'envellí després, més o menys pertot (no sols en cat.), però no sense deixar rastres del verb mateix; i més en derivats. I això, fins i tot en català, i més en aquelles llengües.

Apareix en la versió de la *Questa*, feta en el S. XIV, en llenguatge genuí, i firmada per Reixac: «fo ferit per mig d'apduas les cuxas sí durament, q'él ne romàs *magay*<n>at, sí que yamés él no-n poc garir: e axí fo *magay*<n>at lo rey Palomir» (156.33, 156.35). Els erudits publicadors troben senyals que aquest verb no era gaire familiar a l'autor, per als quals veg. la introd., p. xxxi. El que és segur és que aquí, i en les versions occitanes d'aqueixa història, *maganyar* està sota la influència, i fins és un reflex, del fr. *mebaignié* (així en el passatge corresponent de la *Queste*): es tracta del famós *rei mebaigniez* de les llegendes i romans del *Graal*. Però apareix també en altres textos catalans medievals, més aviat en vers: «preguats per cells qu'an *mequenyada* la santa carn, ab piadós co- 40 ratge» en el Cançoner dels Masdovelles, i d'altres.

Més adaptat a d'altres mots cat.: (*desmanganar* 'mutilar mortalment o incurable': «si aliquis --- furatus fuerit aliquid domino suo --- distringat ipsum furem dominus suus quocumque modo voluerit, excepto *esmanganar*» acord de 1134 entre el bisbe d'Elna i el seu feudatari Arn. de la Torre (*Hist. de Lgd.* v, 998); «van-se mantinent ferir / ab les lances --- / que les lurs testes van volar, / braces, comes e huyls caser: / vírets en terra tans jaser / que feredats era, subjats: / tans n'í avia *desmanganats*, / pus de dets millia cavalers», *Lleg. Rim. Sev.*, v. 945. Aquí influí sobretot *esmancar*, -nconar (MANC), també els factors que indico més avall i potser MANGANELL, cf. l'andal. *desmanganillado*, *enmanganillado* (DCEC III, 229a 14, 19).

Ha restat viu almenys a les Balears: «*maganyar* tr.: copetjar, *magullar* a sa fruyta sa pedra o calabruix, *magullar* o *macar*; *maganyarse*: magullarse o macarse», *DFgra*. «comprimir violentamente el cuerpo causán-

dole alguna contusión, pero no herida --- golpear alguna cosa, machucar --- dañar la salud --- lacrar; *maganyarse* empezar a pudrirse las frutas --- perder la sazón --- pasarse», *D'Amen*.; «de formatge --- fogasses crivellades, corcades o *maganyades*» (AMAlcover, *B. de Llana de Manacor*, BDLC VII, 186). I a Menorca: «*maganyar*, -ad: *macar*, empezar a gastarse, *enticher*, *vitari*», *FebrCard.*, 403.

Sens dubte la saba pròpia, catalana, va restar més palpable en els derivats (val a dir que és el que ha passat més o menys pertot en aquest cas). *Maganya* ja aparegué també a l'Edat Mitjana: «Notxer mejor --- deu dir totes les *maganyes* que són en la nau, de arbres e de antenes e de àncores, e de exàrcia que-y sia; e si-u cela e que li sia provat, ell deu perdre les sues parts», *Consolat de Mar*.¹

Ha restat ben viu fins avui, i no solament a les Illes: veg. el detall dels diversos matisos i accepcions en el *D'Ag*.; «*maganya*: cop en la carn del cos, *magulladura*; en la fruyta, *maca*», *DFgra*.; «efecto que queda, en algún cuerpo, del golpe que se da magullando; daño --- que no causa herida, *contusión*; señal que queda en la fruta --- daño ligero que tienen --- telas, lienzos; defecto --- físico o moral, *lacr*a; ---; pl. *ajes* o *enfermedades* --- en las caballerías», *D'Amen*.; «*maganya*: maca, meurtrissure, noxia, laesio», *FebrCard*.

Localment amb lleus retocs de forma o de sentit: a les Illes apareix *manganya* amb propagació de la nasal, que segons *AlcM* és menorquí, i en la revista d'Alcover apareix *menganya* 'enganyifa' (BDLC XIII, 63), grafia i matís on es veu que ultra la propagació hi ha hagut influència d'*enganyar*. El valencià MGadea li dóna el sentit de 'lleganya' (T. del Xè II, veg. LLEGANYA) segurament partint de la idea de 'manca de condícia', 'defecte ocular', i sota la influència del síndonim. La d'*enganxar* (*m'enganxa* 'm'atrapa, em posa parany') en val. *maganxa* «embull, acció enganyadora», Pego *maganxós* «tramposo» (*AlcM*). Una altra influència sembla fer-se visible en el tort. *marganyós* 'pesat' (Moreira, *Folk. Tort.*, 19), si bé aquí ja no és clar si, més que a un contacte recent (*amargar*), la r no es deu als antics encreuaments bàsics.

Una altra concreció més estesa, i acompanyada de certa desviació formal per contaminació, ha conduït al tipus *madaganya*/*madoganya* / + *badogany*, com a nom de la babarota o espantaocells, partint de la idea d'objecte fet malbé, sense valor, enganyós'. Aquí hi ha d'haver hagut contaminació de *badar* i els seus derivats, en particular *bada* 'guaita, sentinella' i *badoc*. Pons i Massaveu usa el darrer, + *badogany* 'babarota, espantall', en el seu llibre de la Segarra, grafiant-lo amb e: «Un *bedogany*! Un *bedogany* vestit de nuvi!» (*Trascant per les Serres*, 58). Les altres formes, on ha quedat la m- inicial de *maganya*, tenen més extensió, en combinació més o menys gran amb aquesta: *madugany* a la SdUrg. i Puigcerdà, *modugany* en el Berguedà, *maduganya* a Castellbò, *modoganya* a Andorra (*ALCat.*, mapa *babarota*, 188; *Griera, Tresor*, s. v.); prop del Talladell (Segarra) hi ha un vèrtex de triangulació *Maduanya* (mapa IGC al 50.000, full de Cer-